

Etkinlik Turizmi ve İnanç Turizmi Paradoksu: Hac Seyahatlerinin Turizm Yazınındaki Yerini Belirlemeye Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz¹

DOI: 10.26466/opus.645472

*

Simge Kömürçü* - Ebru Günlü Küçükaltan**

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Çiğli / İzmir / Türkiye

E-Posta: simge.komurcu@ikcu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9094-3023](https://orcid.org/0000-0002-9094-3023)

** Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Buca / İzmir / Türkiye

E-Posta: ebru.gunlu@deu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-2599-0197](https://orcid.org/0000-0003-2599-0197)

Öz

Günümüz turistlerinin istek ve beklentilerinde günden güne farklılaşmalar olduğu gözlemlenmektedir. Bu farklılaşmalar, kitle turizminin yerine alternatif turizm türlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda etkinlik turizmi ve inanç turizmi de farklı motivasyonlarla insanları seyahate yönelikten iki önemli turizm türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Etkinlik turizmi ve inanç turizmi, destinasyonlara sosyo-kültürel, ekonomik, çevresel ve politik pek çok olumlu etkisi olan ve çok eski tarihlerden beri insanları seyahate yönlendiren en önemli turizm türlerinden ikisi olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde de özel etkinlikler ve inanç temelli seyahatler ile destinasyonlar turist çekmeye devam etmektedir.

Turizm yazınında pek çok turizm türünün sınıflandırmasında belirsizlikler olduğu gözlemlenmektedir. Bu araştırmanın amacı, turizm yazınında Hac seyahatlerinin sınıflandırılmasında bir paradoksun var olup olmadığının ortaya konmasıdır. Bu kapsamda bibliyometrik analiz ile Hacı bir turizm türü olarak değerlendiren 124 makale incelenmiştir. Analiz verilerine göre Hac seyahatleri alan yazınında çoğunlukla inanç turizmi olarak değerlendirilse de konu ile ilgili tam bir fikir birliğine varılamadığı ve sınıflandırmada bir karmaşa olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etkinlik Turizmi, İnanç Turizmi, İnanç Etkinlikleri, Hac

¹ Bu çalışma doktora tezinden üretilmiştir.

Event Tourism and Religious Tourism Paradox: A Bibliometric Analysis for Determining the Position of Pilgrimage Travels in Tourism Literature

*

Abstract

It is observed that the desires and expectations of today's tourists differ day by day. These differences lead to the emergence of alternative tourism types instead of mass tourism. In this context, event tourism and religious tourism are two important types of tourism that lead people to travel with different motivations.

Event tourism and religious tourism are considered as two of the most important tourism types that have many positive impacts on socio-cultural, economic, environmental and political aspects of destinations and led people to travel since ancient times. Today, destinations continue to attract tourists with special events and religious-based travels

In tourism literature, it is observed that there are uncertainties in the classification of many tourism types. The aim of this research is to show whether there is a paradox in the classification of Hajj travels in tourism literature or not. In this context, 124 articles which consider Pilgrimage as a tourism type were examined by using bibliometric analysis. According to the analysis data, although Pilgrimage travel is mostly considered as religious tourism in literature, it has been found that a complete consensus on the subject can not be reached and it is a complication in classification.

Keywords: *Event Tourism, Religious Tourism, Religious Events, Pilgrimage*

Giriş

Günümüzde turistlerin istek ve beklentilerinde farklılıklar gözlemlenmektedir. Bu farklılıklar, kitle turizminin yerine alternatif turizm türlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kişilerin seyahate katılım motivasyonlarındaki değişim ile alternatif turizm türleri artmaya ve çeşitlenmeye devam etmektedir. Bu çeşitlenmede etkinlik turizmi ve inanç turizmi önemli iki tür olarak turizm yazınında yer almaktadır.

Etkinlik turizmi, kişilerin özel önemi olan etkinliklere katılımları ile ortaya çıkmaktadır. Dünyada bilinen etkinlik amaçlı ilk yer değiştirme hareketi, M.Ö. 2000-1500 tarihleri arasında Hititler tarafından düzenlenen inanç etkinlikleridir.

Etkinlik turizmi, destinasyonlara özgü turizm kaynaklarının turistik bir çekicilik haline getirilmesi ve destinasyonlara gelen turist sayısının artırılması amacıyla özel etkinliklerin planlanması ve uygulanması sürecidir. Etkinlik turizminin en önemli özelliklerinden biri etkinliklerin belirli zamanlarda yapılması ve tekrarlanmasıdır. Etkinlikler, büyüklüklerine göre etkinlikler ve içeriklerine göre etkinlikler olarak sınıflandırılmaktadır. İçeriklerine göre etkinlik türlerinden olan sanatsal ve kültürel etkinlikler festivalleri, karnavalları ve inanç etkinliklerini içermektedir. İnanç etkinlikleri ise belirli zamanlarda tekrarlanan, dini amaçlarla seyahatlerin gerçekleştirildiği özel öneme sahip etkinlik turizmi türüdür. İnanç etkinlikleri etkinlik turizmi yazınında büyük öneme sahiptir. Bunun nedeni, çok eski tarihlerden bu yana insanları seyahate yönelten en önemli motivasyonlardan biri olan Hac seyahatlerinin bu başlıkta yer almasıdır.

İnanç turizmi ise farklı dinler için kutsal kabul edilen yerlere yönelik inanç motivasyonu ile yapılan seyahatler ve bu destinasyonlarda gerçekleştirilen dini ritüellerdir. Dünyada yer alan en önemli inanç merkezleri Mekke, Medine, Kudüs ve Vatikan'dır. Bu destinasyonlara özellikle Hac amacıyla her yıl milyonlarca kişi seyahatler gerçekleştirmektedirler. Hac seyahatleri en eski turizm hareketleri arasında sayılmaktadır. Tüm dinler için büyük önemi olan Hac, dinler için kutsal olan destinasyonlara, kutsal kabul edilen zamanlarda gerçekleştirilen seyahatlerdir.

Turizm yazını incelendiğinde, Hac amaçlı yapılan seyahatlerin hem inanç turizmi hem de etkinlik turizmi başlıkları altında incelendiği bulgusuna ulaşılmıştır (Esposito vd., 2014; Jago vd., 2010; Getz, 2005; Blackwell, 2007;

Stefko vd., 2015; Shuo vd., 2009). Hac seyahatleri, etkinlik turizmi türlerinden inanç etkinlikleri olarak sınıflandırılırken, inanç turizmi sınıflandırmalarında da en önemli ve katılımcı sayısı en çok olan inanç turizmi hareketi olarak değerlendirilmektedir. Yapılan araştırmanın amacı, Hac seyahatlerinin turizm alan yazınında nasıl konumlandırıldığına belirlenmesidir. Bu kapsamda turizm alan yazınında bir paradoksun olup olmadığına belirlenmesi için nicel analiz tekniklerinden bibliyometrik analiz tekniği uygulanmıştır. Hac, inanç turizmi, etkinlik turizmi anahtar kelimeleri kullanılarak veri tabanlarında yer alan tüm makaleler incelenmiş ve Hac seyahatlerinin bir turizm türü olarak değerlendiren 124 adet ulusal ve uluslararası araştırmaya dahil edilmiştir. Turizm yazınında Hac seyahatlerinin doğru konumlandırılması, yazında karşılaşılan sorunu ortadan kaldıracaktır. Araştırma daha önce değerlendirilmemiş etkinlik turizmi ve inanç turizmi sınıflandırma problemini ortaya koymakta ve turizm yazınına farklı bir bakış açısı kazandırma çabasıyla önem teşkil etmektedir. Gelecekte doğru konumlandırılan turizm türleri, istatistiklerin daha doğru yapılmasında, turizm türlerine yönelik turist talebinin belirlenmesinde, ekonomik etkilerin ölçülmesinde ve yatırım yapılacak turizm türlerinin belirlenmesinde fayda sağlayıcı olacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Etkinlik Turizmi

Etkinliklerin tarihi çok eski dönemlere dayanmaktadır. Anadolu'nun en büyük uygarlıklarından olan ve M.Ö. 2000-1500 tarihleri arasında yaşamış Hititler döneminde inanç etkinliklerine sıkça rastlanmaktadır (Yüksel, 1993). Türkiye'de ise deve güreşleri yaklaşık 2400 yıllık tarihi ile Anadolu'da önemli bir kültürel etkinlik ve önemli bir gelenek halini almıştır (Aydın, 2011). Ritchie ve Crouch (2005, s.5) etkinlikleri, "Tek seferlik düzenlenen, belirli bir süre içerisinde gerçekleşen ya da tekrarlanan; turistik bir yerin kısa veya uzun dönemli farkındalığını, bilinirliğini ve sağladığı geliri artırmak için geliştirilen büyük etkinlikler" olarak tanımlamaktadır.

Etkinlik turizmi, turizm ve etkinlik kavramların çakışma noktasıdır (Quinn, 2009). Bu etkinlikler, olimpiyatlar, toplumsal festivaller, fuarlar gibi mega etkinliklerden; küçük toplantılar, partiler, çeşitli yarışmalar gibi küçük çaplı etkinliklere kadar birçok faaliyeti kapsayabilmektedir (Saayman, 2012).

Etkinlik turizmi, “destinasyonlarda bulunan doğal ve fiziksel turizm kaynaklarını canlandırıcı, imaj oluşturu ve bir turizm çekiciliği olarak etkinliklerin, sistematik planlanması, geliştirilmesi ve pazarlanması” olarak tanımlanmaktadır (Getz ve Wicks, 1993).

Kim ve Uysal (2003) 1960’lı yıllarda etkilerin olumlu yönlerine yönelik çalışmalar yapıldığını, 1970’li yıllarda olumsuz yönlerine değinildiğini, 1980’li ve 1990’lı yıllarda ise etkilerin daha çok olumlu ve olumsuz yönlerine dengeli bir biçimde yaklaşıldığını belirtmektedirler. Mathieson ve Wall (1993)’a göre turizmin etkileri ekonomik, fiziksel, sosyal olarak üçe ayrılmaktadır. Ritchie ve Crouch (2005) ise etkinliklerin etkilerini altı başlık altında incelemektedir. Bu başlıklar; ekonomik etkiler, ticari etkiler, fiziksel etkiler, sosyo-kültürel etkiler, psikolojik etkiler ve siyasi etkilerdir.

Alan yazınında çok sayıda etkinlik sınıflandırmaları, türleri ve temaları bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar etkinliklerin içeriklerini, büyüklüklerini, gerçekleştirildikleri alanları ya da planlanma biçimlerini dikkate alarak bazı sınıflandırmalar yapmalarına rağmen, etkinlik türleri konusunda tam anlamıyla fikir birliğine varılamamıştır. Fakat etkinlik türlerine yönelik belli sınıflandırmalarının yapılması, etkinliklerin ekonomik getirilerinin ölçülmesini kolaylaştırmada ve ekonomiye olan katkısının belirlenmesinde gereklidir (Arcodia ve Robb, 2000). Genel bir sınıflama yapılacak olursa etkinlikler büyüklüklerine ve içeriklerine göre iki şekilde sınıflandırılmaktadır (Ritchie ve Crouch, 2005).

Büyüklüklerine göre etkinlikler Mega etkinlikler, Hallmark etkinlikler ve Yerel/ Toplum odaklı etkinlikler olarak sınıflandırılmaktadır. Mega etkinlikler “sıradan yaşamdan farklı olan, yüksek profilli, kısa dönemli, tek sefer yapılan, belirli bir zamanda düzenlenen ve kutlama ve törenleri içeren etkinliklerdir” (Goldblatt, 1997). Hallmark Etkinlikler; “gelenek, çekicilik ve kalite açısından önem taşıyan, etkinliğin yapıldığı destinasyona, yerel halka ve düzenlenen mekâna rekabet avantajı sağlayan etkinlikler” olarak tanımlanmaktadır (Getz, 2005, s.16). Yerel etkinliklerde ise özellikle boş zaman kavramı üzerinde durularak, insanların ve grupların yaşamlarını belirli bir şekilde canlandırmak için, kapsayıcı bir toplum planlama sürecinin sonucu olarak oluşturulan temalı ve kapsayıcı etkinlik ya da etkinlik serisi yaratmak amaçlanmaktadır (Jepson ve Clerke, 2013).

İçeriklerine göre etkinlikler; Spor Etkinlikleri, İş Amaçlı Etkinlikler, Eğitim Amaçlı ve Bilimsel Etkinlikler, Politik Etkinlikler, Özel Etkinlikler ve Sanatsal

ve Kültürel Etkinlikler (Festivaller ve Karnavallar, İnanç Etkinlikleri) olarak sıralanabilmektedir. Spor etkinlikleri “spor aktivitelerinin ve rekabetin odak olduğu her etkinlik” olarak tanımlanmaktadır (Cuskelly vd., 2006, s.135). İş amaçlı etkinlikler “Sürekli yaşanan yer dışında ortak amaçtaki insanları bir araya getirmek ve bilgi paylaşımı amacıyla gerçekleştirilen toplantı, konferans, seminer, çalıştay ve sempozyum etkinliklerini içeren tüm toplantılardır” (Johnson vd., 1999, s.7). Gerçekleştirilen etkinliklerdeki temel amaç, ticari yarar sağlamaktır (Karagöz, 2006). Eğitim amaçlı ve bilimsel etkinliklerde temel amaç öğrenme ve kişilerarası bilgi alışverişidir. Bu etkinlik türü bilimsel toplantılar, kongreler, konferanslar, seminerler, paneller, forumlar ve çalıştaylardan oluşmaktadır (Getz, 1997). Eğitim amaçlı ve bilimsel etkinlikler, iş amaçlı etkinliklerle uyum göstermektedirler. İki etkinlik türündeki temel farklılık, etkinliklerin amacıdır. Politik etkinlikler; zirveler, kraliyet ya da hükümdarlara ait kutlamalar veya özel durumlar, politik toplantılar ve önemli kişi ziyaretlerinden oluşmaktadır (Getz, 2008). Özel etkinlikler düğün seremonileri, partiler ve sosyal kutlamalar olarak değerlendirmektedir (Getz, 2008). Ayrıca kurum içi yapılan etkinlikler de özel etkinlikler kapsamında kabul edilmektedir (Ritchie ve Crouch, 2005).

Sanatsal ve kültürel etkinlikler ilk olarak Falassi (1987, s.2) tarafından “dinsel ya da dinsel olmayan, özellikli geleneklerine uygun olarak gerçekleştirilen kutlamalar” olarak tanımlanmıştır. Getz (2005, s.21)’e göre ise “temalı, toplumsal kutlamalar” olarak tanımlanmaktadır. Festivaller, karnavallar, dini etkinlikler ve sanat ve eğlence etkinlikleri gibi kültürel kutlamalar bu etkinlik türünde yer almaktadır. Sanatsal ve kültürel etkinliklerin büyük bölümünü inanç etkinlikleri oluşturmaktadır. İnanç etkinlikleri “belli bir dinin inananları tarafından belirli zamanlarda kutlanan, özel öneme sahip etkinlikler” olarak tanımlanmaktadır (Esposito vd., 2014). Özellikle Hac seyahatleri gibi büyük ölçekli etkinlikler söz konusu olduğunda inanç etkinliklerinin ve inanç festivallerinin çok eski zamanlardan bu yana yapıldığı ve büyük öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır (Jago vd., 2010). İnanç etkinliklerine katılan kişilerde kendini iyi hissetme, kişisel mutluluk, fiziksel ve ruhsal sağlık gibi değişimler yaşanmakta ve bu değişimlerin derecesi kişilerin dindarlıklarıyla ilişkili olmaktadır (Albrecht & Cornwall, 1989). Kişisel etkilerinin yanında, inanç etkinlikleri düzenlenen destinasyonlar en önemli turist çekim merkezileri haline gelmekte ve bu destinasyonların benzersiz oluşları vurgulanarak

diğer destinasyonlara karşı rekabet üstünlüğü sağlanmaktadır (Hernandez-Mogollon vd., 2014).

Dünya’da pek çok inanç etkinliği gerçekleştirilmektedir. Bu etkinliklerin en büyükleri Müslümanlıkta Kurban Bayramı’nda Mekke’de gerçekleştirilen Hac etkinliği, Hristiyanlıkta 24 Aralık tarihi itibariyle bir hafta süren Vatikan’da gerçekleştirilen Noel etkinlikleri ve Musevilikte Kudüs’te yer alan Ağlama Duvarı’na gerçekleştirilen seyahatlerdir (Sargın, 2006).

İnanç Turizmi

Sürekli değişim içinde olan siyasi küresel çevrede kültürleri ve gelenekleri kuşatan karmaşık yapısıyla inanç, toplumsal hareketlilikte önemli bir yere sahiptir (Raj ve Morpeth, 2007). İnanç kavramı “Allah’a ibadet ve maneviyata inanma konusunda insanların tuttuğu yol” olarak tanımlanmaktadır. (Turan, 2012, s.31).

İnanç, kültürel miras ve Hac destinasyonları çok eski zamanlardan beri ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir (Stefko vd., 2015). Turizmin ilk başlangıcı da kutsal yerlere olan seyahatler olarak kabul edilmektedir (Şen vd., 2015). Dini amaçlı seyahatler ilk olarak din büyüklerinin yaşadığı yerleri görme isteği, bu kişilerin kabirlerinin ziyareti ve gidilen destinasyonda yaşamış din büyüklerinin anılarını öğrenme isteğini gerçekleştirmek olarak ortaya çıkmıştır (Kaynak ve Sezgin, 2008). Geçmişten günümüze turizm, dinlerin emirlerini yerine getirmek, adak sunmak veya kutsal yerleri ziyaret etmek için özellikle İslam, Musevilik, Hristiyanlık, Hinduizm, Budizm ve Sihizimden etkilenmiştir (Tekin, 2014). Bilinen ilk kutsal destinasyon seyahati, 30.000 yıl önce Avusturalyalı yerliler tarafından her yıl yapılan yer değiştirme hareketidir (Blackwell, 2007). Günümüzde de insanlar inançları gereği seyahatlere katılmakta, Hac ibadetlerini gerçekleştirmekte ve kutsal yerleri ziyaret etmektedirler (Tekin, 2014).

İnanç amaçlı seyahatler günümüzde 330 milyon ziyaretçinin katıldığı milyar dolarlık küresel bir endüstridir. İnançlı insanların değişen satın alma davranışları sonucu en iyi mal ve hizmet satın alma istekleri, bu seyahatlerden sağlanan yıllık cironun 18 milyar doları aşmasını sağlamaktadır (Stefko vd., 2015).

UNWTO’ya göre inanç turizmi “belirli bir dinin kutsal yerlerine yönelik gerçekleştirilen seyahatler ve bu dinle ilişkili tapınma, dini toplantılar ya da

kutlamalara katılma gibi belirli ayinleri gerçekleştirme” olarak tanımlanmaktadır (Stefko vd., 2015, s.424).

İnanç turizmini ortaya çıkaran etmenler; dini yerleri ziyaret, kutsal kentleri ziyaret, dini toplantılara katılma, dini törenlere katılma ve dini anıları ziyaret olarak sınıflandırılmaktadır (Kaynak ve Sezgin, 2008). Yine Kıbrıs Turizm  rg t ’ne göre inanç turizmi çekim merkezleri Hac mabetleri, inanç alanları ve inanç festivalleri olarak  c kategoriye ayrılmaktadır (Shuo vd., 2009). Bu sınıflandırmalardan da anlaşılabilecegi gibi dini törenlere, toplantılara, inanç festivallerine katılmak ve Hac görevini yerine getirmek inanç etkinlikleridir ve bu etkinlikler inanç turizminin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlıgi tarafından yürütülen “İnanç Turizmi” projesi ile Anadolu’da yer alan inanç kaynakları araştırılmıştır. Bu kapsamda Anadolu’da yer alan 316 inanç kaynağından 167 tanesinin M sl manlıga, 129 tanesinin Hristiyanlıga ve 20 tanesinin ise Museviliğe ait kaynaklar olduğu saptanmıştır (Başer ve Başcı, 2012). Dünya’da yer alan en önemli inanç merkezleri ise Müslümanlık için Mekke ve Medine, Musevilik için Kudüs ve Hristiyanlık için Kudüs ve Vatikan’dır (Sargin, 2006; Belhassen vd., 2008). Bu merkezlerin yanında İspanya’da yer alan Santiago de Compostela, İspanya sınırında yer alan Andorra, Fransa’da yer alan Biarritz ve Lourdes, Portekiz’de yer alan Fatima Bölgesi, İtalya’da yer alan Roma,  in’de yer alan Nanta-i Sun Dağı ve Peru’da yer alan Machu Picchu inanç turizmi için önemli destinasyonlardır (Başer ve Başcı, 2012; Fleischer, 2000).

İnanç turizmi temel motivasyonu din olan tüm inanç merkezlerine seyahatleri kapsamaktadır (Blackwell, 2007). İnanç turizmine katılanlar kendi inandıkları dinin ya da inancın yanında, ait olmadıgi farklı inanç merkezlerine de seyahat edebilmektedirler (Hughes vd., 2013). Ayrıca Hac görevini yerine getirmek amacıyla yapılan Hac seyahatleri de inanç turizmi içerisinde değerlendirilmekte olup, “farklı dinlerce kutsal kabul edilen yerlerde, belirlenen zamanlarda gerçekleştirilen etkinliklere katılmak” bu seyahat türünü tanımlamaktadır (Stefko vd., 2015, s.424).

Hac, en eski turizm hareketlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Hyde ve Harman, 2011; Drule vd., 2012). Hac olgusu, turizm olgusunun insan davranışlarında ortaya çıkmasından yüzlerce yıl önce ortaya konulmuş bir kavramdır (Fleischer, 2000). Turizm hareketleri içerisinde Hac merkezlerine

seyahat önemli bir yer tutmaktadır. 2 milyondan fazla Müslüman Hac döneminde Mekke'ye seyahat etmekte, İsrail'e gelen toplam turist sayısının dörtte biri Hac amacıyla bu bölgeye seyahat etmekte, her yıl 5 milyon Hacı Fransa Lourdes' e gitmekte ve 28 milyon Hindu Hindistan'da yer alan Ganj nehrine Hacı olmak amacıyla seyahatler gerçekleştirmektedir (Collins-Kreiner, 2010).

Yöntem

Yazın taramasındaki tanımlamalardan ve sınıflandırmalardan yola çıkıldığında, Hac seyahatlerinin etkinlik turizmi başlığında sanatsal ve kültürel etkinlikler içerisinde yer aldığı, inanç turizminde ise en önemli seyahat türü olarak Hac seyahatlerinin değerlendirildiği görülmektedir. Etkinlik turizmi yazını incelendiğinde Hac amaçlı yer değiştirme hareketlerinin, tarihin en eski etkinlik turizmi kapsamlı seyahat türlerinden biri olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde inanç turizmi yazınında da Hac seyahatlerinin inanç turizminin başlangıcı olduğu görülmektedir.

Yapılan alanyazın taraması sonucu inanç amacıyla belli tarihlerde gerçekleştirilen seyahatlerin her iki turizm türü içerisinde de değerlendirildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca turizm alanyazını incelendiğinde Hac seyahatlerinin konumlandırılmasına yönelik çalışmalara rastlanmamaktadır. Yapılan araştırma ile Hac seyahatlerinin hangi başlık altında değerlendirildiğinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda nicel araştırma tekniklerinden bibliyometrik analiz tekniği kullanılmıştır. Turizm yazınında Hac seyahatlerinin yerini belirlemek için bibliyometrik analize başvurulmuştur. Bibliyometrik analiz "Matematiksel ve istatistiksel tekniklerle, yayımlanmış dergi, kitap, vb. bilimsel bilgi paylaşım araçlarının incelenmesinde kullanılan yöntem" olarak tanımlanmaktadır (Diodato ve Gellatly, 2013). Bu kapsamda ulusal ve uluslararası veri tabanlarında taranan ve Hac seyahatlerini bir turizm türü olarak değerlendiren İngilizce ve Türkçe dilinde tüm makaleler incelenmiştir. Bu analizi yapmadaki amaç, Hac seyahatlerine yönelik Türkiye'de ve dünyada genel geçer bir sınıflandırma olup olmadığının belirlenmesi, yazında Hac seyahatlerinin hangi turizm türü altında değerlendirildiğinin ortaya çıkarılmasıdır. Hacı bir turizm türü altında değerlendiren veri tabanlarında taranmış tüm makaleler çalışmanın örnekleme olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda İngilizce ve Türkçe dillerinde, etkinlik turizmi, inanç turizmi ve Hac anahtar kelimeleri kullanılarak Science Direct, Google Scholar, Ebsco,

Ulakbim ve Dergi Park'ta yayınlanmış çalışmalar incelenmiş ve araştırmanın amacına uygun olan 124 adet makale analize dahil edilmiştir. Bibliyometrik analizde çalışma için gerekli görülen yazar adlarına, makale adlarına, çalışmaların basım yıllarına, dergi adları gibi künye bilgilerinin yanında her makale içerisinde Hac seyahatlerinin hangi turizm türü altında değerlendirildiğine yönelik verilere de yer verilmiştir.

Bulgular

Ulusal ve uluslararası veri tabanlarından Hac seyahatlerini turizm türü altında inceleyen 124 adet makaleye ulaşılmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 1'de bu makalelerin her birinde Hac seyahatlerinin hangi turizm türünde değerlendirildiği görülmektedir.

Tablo 1: Yazında Yer Alan Hac Seyahatleri Araştırmalarına Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz

Makalenin Yazarı	Makalenin adı	Yılı	Dergi Adı	Turizm Türü
Graburn,N.	"The Anthropology of Tourism"	1983	"Annals of Tourism Research"	Etkinlik
Jackowski,A.	"Polish Pilgrim-Tourists"	1992	"Annals of Tourism Research"	İnanç
Nolan,M.L., Nolan,S.	"Religious Sites as Tourism Attractions in Europe"	1992	"Annals of Tourism Research"	İnanç
Rinschede,G.	"Forms of Religious Tourism"	1992	"Annals of Tourism Research"	İnanç
Eade,J.	"Pilgrimage and Tourism at Lourdes, France"	1992	"Annals of Tourism Research"	İnanç
Ahmed,Z.	"Islamic pilgrimage (Hajj) to Ka'aba in Makkah (Saudi Arabia): An Important International Tourism Activity"	1992	"Journal of Tourism Studies"	Etkinlik
Vukonić,B.	"Meğugorje's Religion and Tourism Connection"	1992	"Annals of Tourism Research"	İnanç
Gibson,H.J.	"Sport Tourism: A Critical Analysis of Research"	1998	"Sport Management Review"	Etkinlik
Sizer,S.R.	"The Ethical Challenges of Managing Pilgrimages to The Holy Land"	1999	"International Journal of Contemporary Hospitality Management"	İnanç
Titon,J.T.	"The Real Thing": Tourism, Authenticity, and Pilgrimage among the Old Regular Baptists at the 1997 Smithsonian Folklife Festival"	1999	"Music, Travel and Tourism"	Etkinlik

Etkinlik Turizmi ve İnanç Turizmi Paradoksu: Hac Seyahatlerinin Turizm Yazınındaki Yerini Belirleme Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz

Collins-Kreiner,N., Klot,N.	"Pilgrimage Tourism in The Holy Land: The Behavioural Characteristics of Christian Pilgrims"	2000	"GeoJournal"	İnanç
Fleischer,A.	"The Tourist Behind The Pilgrim in The Holy Land"	2000	"Hospitality Management"	İnanç
Vukonic,B.	"Religion, Tourism and Economics: A Convenient Symbiosis"	2002	"Tourism Recreation Research"	İnanç
Digance,J.	"Pilgrimage at Contested Sites"	2003	"Annals of Tourism Research"	İnanç
Barriga,M.D.	"Materialism and Sensuality: Visualizing the Devil in the Festival of Our Lady of Urkupin"	2003	"Visual Anthropology"	Etkinlik
Uriely,N., Israeli,A., Reichel,A.	"Religious Identity and Residents' Attitudes Toward Heritage Tourism Development: The Case Of Nazaret"	2003	"Journal of Hospitality&Tourism Research"	İnanç
Gibsona,H.J., Willming,C., Holdnak,A.	"Small-Scale Event Sport Tourism: Fans as Tourists"	2003	"Tourism Management"	Etkinlik
Askew,M., Cohen,E.	"Pilgrimage and Prostitution: Contrasting Modes of Border Tourism in Lower South Thailand"	2004	"Tourism Recreation Research"	İnanç
Singh,S.	"Religion, Heritage and Travel: Case References from the Indian Himalayas"	2004	"Current Issues in Tourism"	İnanç
Lankford,S.V., Dieder,R.B., Walker,G.J.	"Self-Construction and Pilgrimage Travel"	2005	"Annals of Tourism Research"	İnanç
Sharpley,R., Sundaram,P.	"Tourism: A Sacred Journey? The Case of Ashram Tourism, India"	2005	"International Journal of Tourism Research"	İnanç
Collins-Kreiner,N., Gatrell,J.D.	"Tourism, Heritage and Pilgrimage: The Case of Haifa's Bahá'í Gardens"	2006	"Journal of Heritage Tourism"	İnanç
Gatrell,J.D., Collins-Kreiner,N.	"Negotiated Space: Tourists, Pilgrims, and The Bahá'í Terraced Gardens in Haifa"	2006	"Geoforum"	İnanç
Sargin,S.	"Yalvaç'ta İnanç Turizmi"	2006	"Fırat Üniversitesi SB. Dergisi"	İnanç
Collins-Kreiner,N.	"Graves as Attractions: Pilgrimage-Tourism to Jewish Holy Graves in Israel"	2007	"Journal of Cultural Geography"	İnanç
Hashim,N.H., Murphy,J., Hashim,N.M.	"Islam and Online Imagery on Malaysian Tourist Destination Websites"	2007	"Journal of Computer-Mediated Communication"	İnanç
Badone,E.	"Pilgrimage, Tourism and The da Vinci Code at LesSaintes-Maries-De-La-Mer, France"	2008	"Culture and Religion"	Etkinlik
Belhassen,Y., Caton,K., Stewart,W.P.	"The Search for Authenticity in The Pilgrim Experience"	2008	"Annals of Tourism Research"	İnanç

Ruback,R.B.,P andey,J., Kohli,N.	<i>"Evaluations of a Sacred Place: Role and Religious Belief at The Magh Mela"</i>	2008	<i>"Journal of Environmental Psychology"</i>	Etkinlik
Terzidou,M., Stylidis,D., Szivas,E.M.	<i>"Residents' Perceptions of Religious Tourism and its Socio-Economic Impacts on the Island of Tinos"</i>	2008	<i>"Tourism and Hospitality Planning &Development"</i>	İnanç
Getz,D.	<i>"Event tourism: Definition, Evolution, and Research"</i>	2008	<i>"Tourism Management"</i>	Etkinlik
Weidenfeld,A. Ron,A.S.	<i>"Religious Needs in the Tourism Industry"</i>	2008	<i>"International Journal of Tourism and Hospitality Research"</i>	İnanç
David,M., Moo- Hyung,C.	<i>"The Burgeoning of the Baekdu-daegan Trail into a New Religious-Pilgrimage Tourism Asset of South Korea"</i>	2008	<i>"DBPIA"</i>	İnanç
Mackellar,J.	<i>"Dabblers, Fans and Fanatics: Exploring Behavioural Segmentation at a Special-Interest Event"</i>	2008	<i>"Journal of Vacation Marketing"</i>	Etkinlik
Gallarza,M.G., Arteaga,F., Floristán,E., Gil,I.	<i>"Consumer Behavior in A Religious Event Experience: An Empirical Assessment of Value Dimensionality Among Volunteers"</i>	2008	<i>"International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research"</i>	İnanç/Etkinlik
Shuo,Y.S., Ryan,C., Liu,G.	<i>"Taoism, Temples and Tourists: The Case of Mazu Pilgrimage Tourism"</i>	2009	<i>"Tourism Management"</i>	İnanç
Maclean,K.	<i>"Seeing, Being Seen, and Not Being Seen: Pilgrimage, Tourism, and Layers of Looking at the Kumbh Mela"</i>	2009	<i>"CrossCurrents"</i>	Etkinlik
Andriotis,K.	<i>"Sacred Site Experience A Phenomenological Study"</i>	2009	<i>"Annals of Tourism Research"</i>	İnanç
Josan,I.	<i>"Pilgrimage – A Rudimentary Form of Modern Tourism"</i>	2009	<i>"GeoJournal of Tourism and Geosites"</i>	İnanç
Ron,A.S.	<i>"Towards A Typological Model of Contemporary Christian Travel"</i>	2009	<i>"Journal of Heritage Tourism"</i>	İnanç
Cochrane,J.	<i>"Spirits, Nature and Pilgrimage: The "Other" Dimension in Javanese Domestic Tourism"</i>	2009	<i>"Journal of Management, Spirituality& Religion"</i>	İnanç
Collins- Kreiner,N.	<i>"Pilgrimage Holy Sites: A Classification of Jewish Holy Sites in Israel"</i>	2009	<i>"Journal of Cultural Geography"</i>	İnanç
Collins- Kreiner,N.	<i>"The Geography of Pilgrimage and Tourism: Transformations and Implications for Applied Geography"</i>	2010	<i>"Applied Geography"</i>	İnanç
Collins- Kreiner,N.	<i>"Current Jewish Pilgrimage Tourism: Modes and Models of Development"</i>	2010	<i>"Tourism/Preliminary Communication"</i>	İnanç
Collins- Kreiner,N.	<i>"Researching Pilgrimage Continuity and Transformations"</i>	2010	<i>"Annals of Tourism Research"</i>	İnanç
Olsen,D.H.	<i>"Pilgrims, Tourists and Max Weber's 'Ideal Types'"</i>	2010	<i>"Annals of Tourism Research"</i>	İnanç

Etkinlik Turizmi ve İnanç Turizmi Paradoksu: Hac Seyahatlerinin Turizm Yazınındaki Yerini Belirleme Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz

Getz,D.	<i>"The Nature and Scope of Festival Studies"</i>	2010	<i>"International Journal of Event Management Research"</i>	Etkinlik
Shinde,K.A.	<i>"Entrepreneurship and Indigenous Entrepreneurs in Religious Tourism in India"</i>	2010	<i>"International Journal of Tourism Research"</i>	İnanç
Simone-Charteris,M.T., Boyd,S.W.	<i>"The Development of Religious Heritage Tourism in Northern Ireland: Opportunities, Benefits and Obstacles"</i>	2010	<i>"Tourism"</i>	İnanç
Triantafillidou,A., Koritos,C., Chatzipanagiotou,K., Vassilikopoulou,A.	<i>"Pilgrimages: The "Promised Land" For Travel Agents?"</i>	2010	<i>"International Journal of Contemporary Hospitality Management"</i>	İnanç
Karar,A.	<i>"Impact of Pilgrim Tourism at Haridwar"</i>	2010	<i>"Anthropologist"</i>	İnanç
Sofield,T.H.B., Mei,F., Li,S.	<i>"Historical Methodology and Sustainability: An 800- year-old Festival From China"</i>	2010	<i>"Journal of Sustainable Tourism"</i>	Etkinlik
Sofield,T.H.B.	<i>"Sports Tourism: From Binary Division to Quadripartite Construct"</i>	2010	<i>"Journal of Sport&Tourism"</i>	Etkinlik
Henderson,J.C.	<i>"Religious Tourism and Its Management: The Hajj in Saudi Arabia"</i>	2010	<i>"International Journal of Tourism Research"</i>	İnanç
Shinde,K.A.	<i>"Managing Hindu Festivals in Pilgrimage Sites: Emerging Trends, Opportunities, and Challenges"</i>	2010	<i>"Event Management"</i>	Etkinlik
Shinde,K.A.	<i>"Entrepreneurship and Indigenous Entrepreneurs in Religious Tourism in India"</i>	2010	<i>"International Journal of Tourism Research"</i>	İnanç
Güzel,F.Ö.	<i>"Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik:İnanç Turizmi"</i>	2010	<i>"Vizyoner"</i>	İnanç
Hyde,K.F., Harman,S.	<i>"Motives for a Secular Pilgrimage to The Gallipoli Battlefields"</i>	2011	<i>"Tourism Management"</i>	İnanç/Etkinlik
Henderson,J.C.	<i>"Religious Tourism and Its Management: The Hajj in Saudi Arabia"</i>	2011	<i>"International Journal of Tourism Research"</i>	İnanç
Norman, A., Johnson, M.	<i>"World Youth Day: The Creation of a Modern Pilgrimage Event for Evangelical Intent"</i>	2011	<i>"Journal of Contemporary Religion"</i>	Etkinlik
Tewari, S., Khan, S., Hopkin, N., Srinivasan, N., Reicher S.	<i>"Participation in Mass Gatherings Can Benefit Well-Being: Longitudinal and Control Data from a North Indian Hindu Pilgrimage Event"</i>	2012	<i>"PLOS"</i>	Etkinlik
Vijayanand, S.	<i>"Socio-Economic Impacts in Pilgrimage Tourism"</i>	2012	<i>"International Journal of Multidisciplinary Research"</i>	İnanç
Pourtaheri,M., Rahmani, K., Ahmadi, H.	<i>"Impacts of Religious and Pilgrimage Tourism in Rural Areas: The Case of Iran"</i>	2012	<i>"Journal of Geography and Geology"</i>	İnanç

Shinde, K. A.	<i>"Place-Making and Environmental Change in a Hindu Pilgrimage Site in India"</i>	2012	<i>"Geoforum"</i>	İnanç
Hong-Jinh,C., Kuo-Yan, W., Chun-Ying, S.	<i>"The Ageing Pilgrimage Tourist: Role of Local Accessible Tourism Development"</i>	2012	<i>"African Journal of Business Management"</i>	İnanç
Drule,A.M., Chiş,A., Bacila,M.F., Ciomea,R.	<i>"A New Perspective of Non-Religious Motivations of Visitors to Sacred Sites: Evidence from Romania"</i>	2012	<i>"Procedia"</i>	İnanç
Fernandes,C., Pimenta,E., Gonçalves,F., Rachão,S.	<i>"A New Research Approach For Religious Tourism: The Case Study of The Portuguese Route to Santiago"</i>	2012	<i>"International Journal of Tourism Policy"</i>	İnanç
Shinde,A.K.	<i>"Policy, Planning and Management for Religious Tourism in Indian Pilgrimage Sites"</i>	2012	<i>"Journal of Policy Research in Tourism, Leisure & Events"</i>	İnanç
Başer,F., Başçı,A.	<i>"İnanç Turizmi Kapsamında Aziz Pavlus Evinin Önemi Ve Tanıtım Faaliyetlerine İlişkin Ziyaretçi Görüşlerinin Değerlendirilmesi"</i>	2012	<i>"Mustafa Kemal Üniversitesi SBE Dergisi"</i>	İnanç
Özşahin,E.	<i>"İnanç Turizmi Ve Jeomorfoloji İlişkisine Bir Örnek: Mekke (Suudi Arabistan)"</i>	2012	<i>"Akademik Bakış"</i>	İnanç
Güzel,F.Ö.	<i>"Türkiye'deki Hristiyan Pazarı Değerlerinin Analizi ve İnanç Tabanlı Pazarlama Kapsamında Bu Değerlerin İlgili Pazarlara İletilmesi"</i>	2012	<i>"Mediterranean Journal of Humanities"</i>	İnanç
Özgen,N.	<i>"Siirt'in İnanç Turizmi Mekânları: Ziyaret (Veysel Karani) ve Tillo (Aydınlar) Örnekleri"</i>	2012	<i>"Eastern Geographical Review"</i>	İnanç
Lopez,L.	<i>"How Long Does the Pilgrimage Tourism Experience to Santiago de Compostela Last?"</i>	2013	<i>"International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage"</i>	İnanç
Svoboda,J. Šalgovičová,J., Polakovič,A.	<i>"Religion and Tourism in Slovakia"</i>	2013	<i>"European Journal of Science and Theology"</i>	İnanç
Gregory,B., McIntosh,A.M., Zahra,A.L.	<i>"Tourism and Spirituality: A Phenomenological Analysis"</i>	2013	<i>"Annals of Tourism Research"</i>	İnanç
Hughes,K., Bond,N., Ballantyne,R.	<i>"Designing and Managing Interpretive Experiences at Religious Sites: Visitors' Perceptions of Canterbury Cathedral"</i>	2013	<i>"Annals of Tourism Research"</i>	İnanç
Wong,C.U.I., McIntosh,M.A. Ryan,C.	<i>"Buddhism and Tourism Perceptions of The Monastic Community At Pu-Tuo-Shan, China"</i>	2013	<i>"Annals of Tourism Research"</i>	İnanç
Hanandeh,A. E.	<i>"Quantifying The Carbon Footprint of Religious Tourism: The Case of Hajj"</i>	2013	<i>"Journal of Cleaner Production"</i>	İnanç

Etkinlik Turizmi ve İnanç Turizmi Paradoksu: Hac Seyahatlerinin Turizm Yazınındaki Yerini Belirleme Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz

Kresic,D., Mikulic,J., Milicevic,K.	<i>"The Factor Structure of Tourist Satisfaction at Pilgrimage Destinations: the Case of Medjugorje"</i>	2013	<i>"International Journal of Tourism Research"</i>	İnanç
Olsen,D.H.	<i>"A Scalar Comparison of Motivations and Expectations of Experience within the Religious Tourism Market"</i>	2013	<i>"International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage"</i>	İnanç
Gallarza,M.G., Arteaga,F., Gil-Saura,I.	<i>"The Value of Volunteering in Special Events: A Longitudinal Study"</i>	2013	<i>"Annals of Tourism Research"</i>	Etkinlik
Küçük,M.A.	<i>"Din - Turizm İlişkisi Çerçevesinde Yahudilikte, Hıristiyanlıkta Ve İslamiyet'te Hac Uygulamasına Genel Bakış"</i>	2013	<i>"Dini Araştırmalar"</i>	İnanç
Soydan,E., Şarman,N.	<i>"Mardin ve Şırnak İllerindeki Süryanilere Ait Dini Yapıların Kültür Turizmi Potansiyeli"</i>	2013	<i>"The Journal of Academic Social Science Studies"</i>	İnanç
Kaya,F., Cankül,D., Demirci,B.	<i>"Türkiye'nin Önemli İnanç Turizmi Merkezlerinden Biri: Akdamar Kilisesi"</i>	2013	<i>"KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi"</i>	İnanç
Yeşil,M.M.	<i>"The Social Media Factor In The Development and Promotion of Religious Tourism"</i>	2013	<i>"Turkish Studies"</i>	İnanç
Kurmanaliyeva, Rysbekova,S., Duisenbayeva,A., Izmailov,I.	<i>"Religious Tourism as a Sociocultural Phenomenon of The Present "The Unique Sense Today is a Universal Value Tomorrow. This is The Way Religions are Created and Values are Made.""</i>	2014	<i>"Procedia"</i>	İnanç
ChengT.M., Chen,M.T.	<i>"Image Transformation for Mazu Pilgrimage and Festival Tourism"</i>	2014	<i>"Asia Pacific Journal of Tourism Research"</i>	Etkinlik
Bond,N., Packer,J., Ballantyne,R.	<i>"Exploring Visitor Experiences, Activities and Benefits at Three Religious Tourism Sites"</i>	2014	<i>"International Journal of Tourism Research"</i>	İnanç
Buzinde,C.N., Kalavar,J.M.,K ohli,N., Navarrete,D.M.	<i>"Emic understandings of Kumbh Mela pilgrimage experiences"</i>	2014	<i>"Annals of Tourism Research"</i>	İnanç
Eykay,İ., Dalgın,T., Çeken,H.	<i>"İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Antakya'nın Potansiyelinin Değerlendirilmesi"</i>	2014	<i>"Journal of Life Economics"</i>	İnanç
Santos,X.M.	<i>"Pilgrimage and Tourism at Santiago de Compostela"</i>	2015	<i>"Tourism Recreation Research"</i>	İnanç
Štefko,R., Kiráľová,A., Mudrík,M.	<i>"Strategic Marketing Communication in Pilgrimage Tourism"</i>	2015	<i>"Procedia"</i>	İnanç
Nyaupane,GP Timothy,D.J., Poudel,S.	<i>"Understanding Tourists in Religious Destinations: A Social Distance Perspective"</i>	2015	<i>"Tourism Management"</i>	İnanç

Cristea,A.A., Apostol,M.S., Donescu,T.	<i>"The Role of Media in Promoting Religious Tourism in Romania"</i>	2015	<i>"Procedia"</i>	İnanç
Estela,M.R.	<i>"Religious Tourism versus Secular Pilgrimage: The Basilica of La Sagrada Familia"</i>	2015	<i>"International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage"</i>	İnanç
Şen,L.M., Zengin,B., Taş,M.	<i>"Hac ve Umre Organizasyonlarında Müşteri Memnuniyeti: Sakarya İli Alan Araştırması"</i>	2015	<i>"Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi"</i>	İnanç
Eşitti,B., Kıngır,S.	<i>"Konya İli Örneğinde Kalkınma ve İnanç Turizmi"</i>	2015	<i>"Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi"</i>	İnanç
Getz,D., Page,S.J.	<i>"Progress and Prospects for Event Tourism Research"</i>	2016	<i>"Tourism Management"</i>	Etkinlik
Collins-Kreiner,N.	<i>"Dark Tourism as/is Pilgrimage"</i>	2016	<i>"Current Issues in Tourism"</i>	İnanç
Koçyiğit,M.	<i>"The Role of Religious Tourism in Creating Destination Image: The Case of Konya Museum"</i>	2016	<i>"International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage"</i>	İnanç
Çifçi,İ., Akova,O.	<i>"İnanç Turizmi Kapsamında Hacı Bektaş Veli Dergâhına Yönelik Bir Araştırma"</i>	2016	<i>"Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi"</i>	İnanç
Eren,İ.	<i>"Kur'an'da Turizm: Doğal ve Tarihi Mekânların Önemi"</i>	2016	<i>"Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi"</i>	İnanç
Sánchez-Amboage,E. Lu- deña- Reyes,A.P., Viñán- Merecí,C.	<i>"Impact of Religious Tourism in Social Media in the Andean Region of Ecuador: The Case of the Pilgrimage of the Virgin of El Cisne and the Trade Fair of Loja"</i>	2016	<i>"Media and Metamedia Management"</i>	İnanç
Khan,F., Callanan,M.	<i>"The "Halalification" of Tourism"</i>	2016	<i>"Journal of Islamic Marketing"</i>	İnanç
Griffin,K., Raj,R.	<i>"The Importance of Religious Tourism and Pilgrimage: Reflecting on Definitions, Motives and Data"</i>	2017	<i>"International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage"</i>	İnanç
Apleni,L., Vallabh,D.	<i>"Motivation for Tourists' Participation in Religious Tourism in Eastern Cape: A Case Study of Buffalo City, South Africa"</i>	2017	<i>"African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure"</i>	İnanç
Gilli,M., Ferrari,S.	<i>"Marginal Places and Tourism: The Role of Buddhist Centers in Italy"</i>	2017	<i>"Journal of Tourism and Cultural Change"</i>	İnanç
Jahanzeeb,Q.	<i>"Commodification of Islamic Religious Tourism: from Spiritual to Touristic Experience"</i>	2017	<i>"International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage"</i>	İnanç
Aukland,K.	<i>"Pilgrimage Expansion Through Tourism in Contemporary India: The Development and Promotion of a Hindu Pilgrimage Circuit"</i>	2017	<i>"Journal of Contemporary Religion"</i>	İnanç

Etkinlik Turizmi ve İnanç Turizmi Paradoksu: Hac Seyahatlerinin Turizm Yazınındaki Yerini Belirleme Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz

Kato,K., Prozano,R.N.	<i>"Spiritual (Walking) Tourism as a Foundation for Sustainable Destination Development: Kumano-Kodo Pilgrimage, Wakayama, Japan"</i>	2017	<i>"Tourism Management Perspectives"</i>	İnanç
Terzidoua,M., Scarlesb,C., Saunders,N.K.M.	<i>"Religiousness as Tourist Performances: A Case Study of Greek Orthodox Pilgrimage"</i>	2017	<i>"Annals of Tourism Research"</i>	İnanç
Jaelani,A.	<i>"Halal Tourism Industry in Indonesia: Potential and Prospects"</i>	2017	<i>"International Review of Management and Marketing"</i>	İnanç
Svobodova,K., Hajek,T.	<i>"Pilgrimage Route Recovery in an Industrial Landscape"</i>	2017	<i>"Journal of Environmental Planning and Management"</i>	İnanç
Chowdhury,A., Raj,R., Griffin,K., Clarke,A.	<i>"Terrorism, Tourism and Religious Travellers"</i>	2017	<i>"International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage"</i>	İnanç
Sanchez,V.L., Fernandez,M.D., Lara,J.A.S.	<i>"Economic Impact of a Religious and Tourist Event: A Holy Week Celebration"</i>	2017	<i>"Tourism Economics"</i>	Etkinlik
Ladki,S.M., Mazeh,R.A.	<i>"Comparative Pricing Analysis of Mecca's Religious Tourism,"</i>	2017	<i>"International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage"</i>	İnanç
Collins-Kreiner,N.	<i>"Pilgrimage-Tourism: Common Themes in Different Religions"</i>	2018	<i>"International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage"</i>	İnanç
Küçük, M.A.	<i>"İnanç Turizmi ve Türkiye'nin Tanıtımına Katkısı"</i>	2018	<i>"Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırma Dergisi"</i>	İnanç
Nilsson,M., Tesfahuney,M.	<i>"The Post-secular Tourist: Re-thinking Pilgrimage Tourism"</i>	2018	<i>"Tourist Studies"</i>	İnanç
Amaro,S., Henriques, C.	<i>"A closer look at Santiago de Compostela's pilgrims through the lens of motivations"</i>	2018	<i>"Tourism Management"</i>	İnanç
Greenia,G.D.	<i>"What is Pilgrimage?"</i>	2018	<i>"International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage"</i>	İnanç
Liro,J., Sołjan,I., Bilska-Wodecka,E.	<i>"Visitors' Diversified Motivations and Behavior – The Case of The Pilgrimage Center in Krakow (Poland)"</i>	2018	<i>"Journal of Tourism and Cultural Change"</i>	İnanç
Güngör,Y.	<i>"Kültürel Eksende Aya Yorgi (St. George) Kültü ve İnanç Turizmi Açısından Nikomedia (İzmit) için Önemi"</i>	2018	<i>"Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi"</i>	İnanç

Lochrie,S., Baxter,I.W.F., Collinson,E., Curran,R., Gannon,M.J., Taheri,B, Thompson,J., Yalinay,Ö.	<i>"Self-Expression and Play: Can Religious Tourism be Hedonistic"</i>	2019	<i>"Tourism Recreation Research"</i>	İnanç
---	--	------	--------------------------------------	-------

Tablo 1’de Hac seyahatlerini turizm bakış açısıyla incelen ve bir turizm türü altında değerlendiren makaleler yer almaktadır. Ulaşılan makaleler 1983-2019 yılları arasında yayınlanmıştır. Analiz edilen makalelerden 16’sı ulusal, 108’i ise uluslararası niteliktedir.

Tablo 1 genel olarak yorumlandığında Hac seyahatlerini turistik bakış açısıyla değerlendiren yayınların büyük bir kısmının (18) “Annals of Tourism” dergisinde yayınlandığı görülmektedir. Bu rakamı “International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage” dergisinde yayınlanan 10 makale takip etmektedir. Çalışmalar 1983 yılından bu yana yapılsa da, özellikle 2008 yılı itibariyle haccı bir turizm türü olarak değerlendiren çalışmalarda artış yaşanmıştır. Özellikle 2010 yılında 15 makale ile en yüksek sayıya ulaşılmıştır. Makale sayılarına bakıldığında artışın devam edeceği ve hac ve turizm ile ilgili çalışma konularına ilginin artacağı görülmektedir. Araştırmacılar incelendiğinde ise haccı inanç turizmi kapsamında değerlendiren yazarlar arasında en çok yayının Collins-Kreiner tarafından yapıldığı görülmektedir. Haccı etkinlik turizmi kapsamında değerlendiren yazarlar arasında en çok yayının ise Getz tarafından yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Uluslararası yayınlarda günden güne artış yaşanırken, ulusal yazında konuya ilgi yetersiz görülmektedir.

Tablo 2. Bibliyometrik Analiz Bulguları

Turizm Türü	Makale Sayısı	Oran
İnanç	101	81,45%
Etkinlik	21	16,93%
İnanç ve Etkinlik	2	1,61%
Toplam	124	100,00%

Tablo 2’de Bibliyometrik analiz bulguları yer almaktadır. Yapılan analiz sonuçlarına göre Hac seyahatlerini bir turizm türü altında değerlendiren 124 makalenin büyük çoğunluğunda Hac seyahatleri, inanç turizmi kapsamında

incelenmiştir. Makalelerin %81,45'i Hac seyahatlerini inanç turizmi, %16,93'ü etkinlik turizmi ve %1,61'i ise hem inanç hem etkinlik turizmi olarak değerlendirdiği bulgusuna ulaşılmaktadır. Yani tablodan da anlaşılacağı gibi turizm yazınında Hac seyahatleri çoğunlukla inanç turizmi içerisinde değerlendirilse de belirli bir başlık altında konumlandırılmamıştır. Elde edilen bu bulgu, yazın taramasında ortaya çıkan karmaşayı destekler niteliktedir.

Tartışma ve Sonuç

Genel olarak turizm türleri sınıflandırmalarında içeriklerine göre turizm türleri, zamana göre turizm türleri, mevsimlere göre turizm türleri, konaklama türü bakımından turizm türleri, yaş gruplarına göre turizm türleri gibi farklı sınıflandırmalar bulunmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde herhangi bir turizm hareketi farklı sınıflandırmalarda yer alabilmektedir. Fakat alternatif turizm türleri sınıflandırmalarında güdüler temel alındığından, pek çok turizm türünde karmaşa yaşanmaktadır. Özellikle etkinlik turizmi genel olarak farklı güdülerle yapılan seyahatleri de kendi içinde barındırmaktadır. Bu açıklama, paradoksun etkinlik turizminde ortaya çıkışını daha net açıklamaktadır.

Elde edilen analiz bulguları incelendiğinde, Hac seyahatlerini inanç turizmi olarak değerlendiren araştırmacıların sayıca daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Özellikle ulusal yazında Hac seyahatleri tüm araştırmacılar tarafından inanç turizmi altında değerlendirildiği bulgusuna ulaşılmaktadır.

Araştırmada ulaşılmak istenilen bulgu etkinlik turizmi ve inanç turizmi arasında inanç etkinliklerinden biri olan Hac seyahatlerinin konumlandırılmasında ortaya çıkan paradoksun gözler önüne serilmesidir. Araştırmada yapılan bibliyometrik analiz bulguları bu paradoksun varlığını desteklemektedir. Analiz sonrası alanyazınında konu ile ilgili tam bir fikir birliğine ulaşılmadığı ve görüşlerin farklılaştığı görülmektedir. Hac seyahatlerinin inanç turizmi ya da etkinlik turizmi başlıkları altında değerlendirilmesine yönelik kesin bir kanı oluşmadığı gözlemlenmektedir. Yapılan araştırma paradoksun varlığını güçlendirmekle birlikte doğru konumlandırma ile çözüme yönelik fikirler üretilmesine katkı sağlamaktadır.

Doğru sınıflandırmaların yapılmasının, ilk olarak turizm türü için ülkeye gelen katılımcı sayısını belirlemede olumlu etkileri olacaktır. Doğru şekilde

sınıflandırılan turizm türlerine yönelik istatistiklerinin oluŐturulması, destinasyonlara sosyal, kültürel, fiziki çevresel etkilerin yanında, ülkeler açısından büyük öneme sahip olan ekonomik kazanımların belirlenmesinde etkili olacaktır. Doğru sınıflandırılmıŐ turizm türüne katılım amacıyla gelen kişi sayılarında gözlemlenen artış ve azalıŐlar, devlet kurumlarının geleceğe yönelik planlamalarında etkili olacaktır. Mevcut turist sayısına ulaŐmak, destinasyonların gelecek eğilimlerini, turizmden beklentilerini, hedef ve amaçlarını belirlemede önemli bir veri kaynağı olacaktır. Bu çalıŐmada ortaya konulan farklı bakış açısı turizm sınıflandırmalarında ve turistik faaliyetlerin konumlandırılmasında bir farkındalık yaratabilecektir. Gelecekte turizm akademisyenleri, sektör temsilcileri, çalıŐanları, kamu kurumları ve sektörün  nde gelenleri ile yapılacak değerlendirmeler Hac sınıflandırmasında fayda sağlayacaktır. Yapılan araştırmada sadece Türkçe ve İngilizce kaynaklardan yararlanılması çalışmanın kısıtıdır. Diğer dillerde yayınlar da eklenerek araştırma geniŐletilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Event Tourism and Religious Tourism Paradox: A Bibliometric Analysis for Determining the Position of Pilgrimage Travels in Tourism Literature

*

Simge Kömürcü - Ebru Günlü Küçükaltan
İzmir Katip Çelebi University , Dokuz Eylül University

Nowaday it is observed that there are some differences in the tourists' desires and expectations. These differences lead to the emergence of alternative tourism types instead of mass tourism. With the change in the motivation of people to participate in the tourism, alternative tourism types continue to increase and diversify. In this diversity, event tourism and religious tourism are taking place in literature as two important tourism types.

Event tourism emerges with the participation of tourists in special events. The first travel known in the World for event is Hittites religious events between 2000-1500 B.C. (Yüksel, 1993). In Turkey it is known that camel wrestling has a history of 2400 years (Aydın, 2011). Ritchie and Crouch (2005, p.5) define events as "A one-time event that occurs or repeats within a certain period of time; major events that have been developed to increase the short or long-term awareness and revenue generated by a touristic destination". In the tourism literature, tourism movements made to participate in events are evaluated within the scope of event tourism.

Event tourism is defined as "the systematic planning, development and marketing of special events as tourist attractions, image-makers, catalysts for infrastructure and economic growth, and animators of built attraction" (Getz and Wicks, 1993). One of the most important features of event tourism is that events are held and repeated at certain times. There are lots of event classifications but in general events are classified into two categories according to their size and content (Ritchie and Crouch, 2005). According to their size, the events are classified as Mega events, Hallmark events and Local / Community oriented events. Events according to their content

are classified as; Sports Events, Business Events, Educational and Scientific Events, Political Events, Special Events and Artistic and Cultural Events (Festivals and Carnivals, Religious Events). The Artistic and Cultural activities, which is one of the types of events according to their content, include festivals, carnivals and religious activities. Religious events are defined as "events with special importance that are celebrated at certain times by believers of a particular religion" (Esposito et al., 2014). Religious events have a great importance in the event tourism literature. The reason for this is that Hajj travels, one of the most important motivations for people to travel since ancient times, take place in this subject.

The concept of religious defined as "the way people keep worshiping and believing in God". (Turan, 2012, p.31). Travels made with religious motivations are examined as religious tourism in tourism literature. According to the UNWTO, religious tourism is defined as "travels to the sacred places of a particular religion, and to perform certain rituals such as worship, religion meetings or celebration participation of this religion" (Stefko et al., 2015, p.424). The first known sacred destination trip is the annual movement of Australian Indians made 30,000 years ago (Blackwell, 2007). The most important religious centers in the world are Mecca, Medina, Jerusalem and the Vatican (Sargin, 2006; Belhassen et al., 2008). Millions of people travel to these destinations especially for Hajj every year.

Factors that reveal religious tourism are; religious sites visits, holy cities visits, participation in religious meetings, participation in religious ceremonies, and religious memorial visits (Kaynak and Sezgin, 2008). Also according to the Cyprus Tourism Organization, religious tourism attraction centers are divided into three categories as pilgrimages, religious destinations and religious festivals (Shuo et al., 2009). As it is understood from these classifications; participating in religious ceremonies, meetings and faith festivals, and fulfilling the Pilgrimage mission are religious activities, which constitute an important part of religious tourism.

In tourism literature, it is observed that there are uncertainties in the classification of many tourism types. It is also observed that there is an uncertainty about pilgrimage travels within the scope of event tourism and religious tourism. While pilgrimage travels are classified as religious events which is one of the types of event tourism, it is also considered as the most important and most popular religious tourism movement in the religious

tourism classifications. The aim of this research is to show whether there is a paradox in the classification of Hajj travels in tourism literature or not. In this context, 124 articles which consider Pilgrimage as a tourism type were examined by using bibliometric analysis. Articles in Science Direct, Google Scholar, Ebsco, Ulakbim and Dergi Park in English and Turkish languages, using event tourism, religious tourism and pilgrimage keywords have been examined. Of the 124 articles included in the analysis, 16 of them are national and 108 of them are international. In the vast majority of 124 articles that evaluate pilgrimage as a type of tourism, pilgrimage has been studied within the scope of religious tourism. It is found that 81.45% of the articles consider pilgrimage travels as religious tourism, 16.93% as event tourism and 1.61% as religious and event tourism both. According to the analysis data, although Pilgrimage travel is mostly considered as religious tourism in literature, it has been found that a complete consensus on the subject can not be reached and it is a complication in classification.

This research reveals the problem of event tourism and religious tourism classification, which has not been evaluated before, and it is important in an effort to bring a different perspective to the tourism literature. Tourism types that are positioned correctly in the future will be beneficial in making statistics more accurately, determining tourist demand for tourism types, measuring economic impacts and determining the types of tourism to be invested in.

Kaynakça / References

- Albrecht, S. T. ve Cornwall, M. (1989). Life events and religious change. *Review of Religious Research*. 31(1), 23-38.
- Arcodia, C. ve Robb, A. (2000) Future for event management: a taxonomy of event management terms. *Events beyond 2000: Setting the Agenda Proceedings of Conference on Event Evaluation, Research and Education.*, University of Technology Sydney. July 2000. 154-160
- Aydın, A.F. (2011). A brief introduction to the camel wrestling events. *Camel Conference of SOAS*, University of London. 23-25 May 2011. 55-60.
- Başer, F. ve Başçı, A. (2012). İnanç turizmi kapsamında Aziz Pavlus evinin önemi ve tanıtım faaliyetlerine ilişkin ziyaretçi görüşlerinin değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(19), 423-443.

- Belhassen, Y., Caton, K. ve Stewart, W.P. (2008). The search for authenticity in the pilgrim experience. *Annals of Tourism Research*. 35(3), 668–689.
- Blackwell, R. (2007). Motivations of religious tourism, pilgrimage, festivals and events. *Religious Tourism and Pilgrimage Festivals*, (35-47). Wallingford: CAB International.
- Cuskelly, G., Hoye, R. ve Auld, C. (2006). *Working with volunteers in sport. Theory and practice*. Abington, MA: Routledge.
- Collins-Kreiner, N. (2010). The geography of pilgrimage and tourism: transformations and implications for applied geography. *Applied Geography*. 30,153-164.
- Diodato, V. P., ve Gellatly, P. (2013). *Dictionary of bibliometrics*, Abington, MA: Routledge.
- Drule, A.M., Chiş, A., Bacila, M.F. ve Ciornea, R. (2012). A new perspective of non-religious motivations of visitors to sacred sites: evidence from Romania, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 62,431-435.
- Esposito, J.L., Fasching D.J. ve Lewis T. (2014). *World religions today*. 3rd Edition, Oxford, İngiltere: Oxford University Press.
- Falassi, A. (1987). *Festival: definition and morphology*. Time out of Time: Essays on the Festival.
- Fleischer, A. (2000). The tourist behind the pilgrim in the holy land. *Hospitality Management*. 19,311-326.
- Getz, D. (1997). *Event management and event tourism*. First Edition. New York: Cognizant Communication Corporation.
- Getz, D. (2005). *Event management and event tourism*. Second Edition. New York: Cognizant Communication Corporation.
- Getz, D. (2008). Event tourism: Definition, evolution, and research. *Tourism Management*. 29, 403-428.
- Getz, D. ve Wicks, B. (1993). Editorial. *International Journal of Festival Management and Event Tourism*. 1(1),1-3.
- Goldblatt, J. (1997). *Special events: best practices in modern event management*. New York: John Wiley&Sons.
- Hernandez-Mogollon, J.M., Folgado-Fernandez, J.A. ve Duarte, P.A.O. (2014). Event tourism analysis and state of the art. *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*. 5(2),83-102.
- Hughes, K., Bond, N. ve Ballantyne, R. (2013). Designing and managing interpretive experiences at religious sites: visitors' perceptions of canterbury cathedral. *Tourism Management*. 36, 210-220.

- Hyde, K.F. ve Harman, S. (2011). Motives for a secular pilgrimage to the Gallipoli battlefields. *Tourism Management*. 32,1343-1351.
- Jago, L., Dwyer, L., Lipman G., Lill D. ve Vorster, S. (2010). Optimising the potential of mega-events: an overview. *International Journal of Event and Festival Management*. 1(3),220-237.
- Jepson, A.S. ve Clarke, A. (2013). Community festivals and community development: inclusive or exclusive events. *Research themes in events*, Wallingford, CT: CABI.
- Johnson, L., Foo, L. ve O'Halloran, M. (1999). BTR Occasional Paper, Meetings Make Their Mark: Characteristics and economic contribution of Australia's meetings and exhibitions Sector. *Canberra: Bureau of Tourism Research*. 26.
- Karagöz, D. (2006). *Etkinlik turizmi ve etkinlik turizmi bağlamında yabancı ziyaretçi harcamalarının ekonomiye etkisi: Formula 1 2005 Türkiye Grand Prix örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kaynak, İ.H. ve Sezgin, M.(2008).İnanç turizmi kapsamında dinlerde seyahat. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*.10(1-2),349-360.
- Kim, K. ve Uysal, M. (2003). Perceived Socio-economic impacts of festivals and events among organizers. *Journal of Hospitality and Leisure Marketing*. 10(3/4),159-171.
- Mathieson, A. ve Wall, G. (1993). *Tourism economic, physical and social impacts*. New York: Longman Scientifics & Technical.
- Quinn, B. (2009). *Festivals, events and tourism*. London: The Sage Handbook of Tourism Studies.
- Raj, R. ve Morpheth, N.D. (2007). Introduction: establishing linkages between religious travel and tourism. *Religious tourism and pilgrimage festivals*. Wallingford: CAB International.
- Ritchie, J.R. ve Crouch G.I., (2005). *The competitive destination, a sustainable tourism perspective*. Wallingford, UK: CABI Publishing.
- Saayman, M. (2012). *An introduction to sport tourism and event management*. SouthAfrica: SUN Press.
- Sargin, S. (2006). Yalvaç'ta inanç turizmi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16(2), 1-18.
- Shuo, S.Y., Ryan, C. ve Liu, G. (2009). Taoism, temples and tourists: the case of mazu pilgrimage tourism. *Tourism Management*. 30,581-588.

- Stefko, R., Kiraova, A. ve Mudrik, M. (2015). Strategic marketing communication in pilgrimage tourism. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 175, 423-430.
- Şen, L.M., Zengin, B. ve Taş, M. (2015). Hac ve Umre organizasyonlarında müşteri memnuniyeti: Sakarya ili alan araştırması. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 6, 92-103.
- Tekin,  .A. (2014). İslami turizm: Dünyadaki ve Türkiye'deki genel durum üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 7(29), 750-766.
- Turan, E. (2012). *Türkiye'de yabancı turizm talebini artırmada inanç turizminin yeri ve  nemi*. Uzmanlık Tezi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İŐletmeler Genel Müdürlüğü.
- Yüksel, A.H. (1993). *Uygarlık tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kömürcü, S. ve G nli K c kaltan, E. (2020). Etkinlik turizmi ve inanç turizmi paradoksu: Hac seyahatlerinin turizm yazınındaki yerini belirlemeye yönelik bibliyometrik bir analiz. *OPUS-Uluslararası Toplum AraŐtırmaları Dergisi*, 15(24), 2720-2745. DOI: 10.26466/opus.645472